

دانشنامه کتابداری و اطلاع رسانی

افشین موسوی چاک

و علوم انسانی، ارتباطات و اطلاعات تقسیم شده است. برای هر واژه فقط معادل ذکر شده و فاقد شرح و توصیف است.

دانشنامه کتابداری و اطلاع رسانی نیز به شرح و توصیف مفاهیم کتابداری و اطلاع رسانی می‌پردازد و همانند یک دایرةالمعارف کوچک آثار معتبر کتابداری، تاریخچه و شرح احوال سازمانهای معتبر کتابداری از جمله کتابخانه‌های ملی جهان و سایر کتابخانه‌های مشهور، مجامع کتابداری، انجمنهای نام و کنفرانسهای مهم کتابداری و اطلاع رسانی و نظایر آنها را معرفی می‌کند. این کتاب دوزبانه است و می‌توانست واژه‌نامه دوزبانه نام بگیرد، ولی به دلیل نوع اطلاعاتی که برای هر مدخل ارائه می‌دهد، نام دانشنامه بر آن نهاده شده است. اصولاً دانشنامه به اثری دایرةالمعارف گونه ولی موجز، با تعاریف و مقالاتی بسیار کوتاهتر و مختصرتر از مقالات دایرةالمعارفی اطلاق می‌گردد و این دانشنامه را می‌توان ویرایش جدید اصطلاحنامه کتابداری دانست.

تعاریف و مفاهیم غالباً از واژه‌نامه‌های اختصاصی کتابداری و کامپیوتر و دایرةالمعارف کتابداری انجمن کتابداران آمریکا اخذ شده است و بسیاری نیز مبتنی بر تعاریفی است که در انتهای متون اصلی کتابداری مثل قواعد فهرست‌نویسی انگلو-آمریکن، یا تعاریف کمیته دکومانتاسیون سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO) یا دستنامه مارک بین‌المللی آورده شده است.

منبع اصلی گردآوری واژه‌ها، کتاب **Glossary Harrod's Library Information Science** و در خصوص نکات دایرةالمعارفی دو کتاب **Encyclopedia of Library and World Encyclopedia** تألیف انجمن کتابداران انگلیس بوده است.

مخلفهای این کتاب به ترتیب الفبای فارسی مرتب شده است و معادل لاتین کلمات در مقابل آنها ذکر شده است. برای هر مدخل توصیف و شرح کوتاه و مختصری آورده شده است و شناسه‌های ارجاعی در داخل قلاب [] ذکر شده است. هر یک از ارجاعها در محل الفبایی خود است و به واژه یا نام یا مفهوم انتخاب شده ارجاع داده شده است.

قبل از معرفی و نقد این دانشنامه لازم است به تاریخچه واژه‌نامه‌نویسی کتابداری در ایران اشاره شود. تألیف واژه‌نامه‌های دوزبانه در علم کتابداری و اطلاع رسانی حاصل پدید آمدن دو حادثه مهم در ایران است. یکی تأسیس انجمن کتابداران ایران در سال ۱۳۴۴ و دیگری تشکیل دوره فوق‌لیسانس کتابداری در دانشگاه تهران در سال ۱۳۳۵. اولین واژه‌نامه کتابداری حاصل تلاش آقای ایرج افشار بود که نتیجه آن در سال ۱۳۳۹ با عنوان «فرهنگ اصطلاحات کتابداری» در دفتر سوم نشریه کتابداری منتشر شد. این فرهنگ دارای ۳۶۶ شناسه، شامل ۲۰ ارجاع با معادلهای انگلیسی بود. سپس در سال ۱۳۵۲ آقای مهدی محتوی واژه‌نامه کوچک کتابداری را تهیه کرد که دارای ۶۴ شناسه با چهار ارجاع بود.

در اواخر سال ۱۳۵۲، کمیسیون تخصصی واژه‌گزینی کتابداری و اطلاع رسانی در فرهنگستان زبان ایران تشکیل شد که منجر به تدوین کتاب اصطلاحنامه کتابداری در سال ۱۳۵۷ شد. این کتاب دارای ۸۴۵ شناسه با معادلهای انگلیسی و ۲۵ شناسه ارجاعی بود. ویرایش دوم اصطلاحنامه کتابداری با ۲۳۳۸ شناسه منتشر گردید که ۱۱۳۱ عدد آن ارجاعی و بقیه مدخلها به شناسه اصلی تعلق داشت. برای هر مدخل علاوه بر معادل آن به انگلیسی شرح و توضیحات کوتاهی نیز درج شده است.

در سال ۱۳۵۷، واژه‌نامه سه زبانه فارسی - فرانسوی و انگلیسی با عنوان اصطلاحنامه علم اطلاع رسانی و دکومانتاسیون منتشر گردید که در واقع ترجمه واژه‌نامه‌ای بود که «فدراسیون بین‌المللی دبیرش» (فید) تألیف کرده بود. در این کتاب برای هر مدخل یا شناسه فقط معادل آورده شده و فاقد شرح است.

واژه‌نامه کتابداری و دکومانتاسیون عنوان واژه‌نامه دیگری است که در سال ۱۳۶۲ منتشر گردیده است. در این کتاب فقط معادل اصطلاحات ذکر شده است.

در سال ۱۳۷۵، در دفتر پژوهشهای فرهنگی اصطلاحنامه فرهنگ ارتباطات ترجمه و منتشر گردید که اطلاعات آن از اصطلاحنامه یونسکو استخراج شده بود. در این کتاب، واژه‌ها کدبندی شده است و کتاب برحسب موضوع به سه قسمت فرهنگ

دانشنامه کتابداری و اطلاع رسانی
پوری سلطانی و فروردین راستین
فرهنگ معاصر، ۱۳۷۹

تألیف واژه‌نامه‌های دوزبانه در علم کتابداری و اطلاع‌رسانی
حاصل پدید آمدن دو حادثه مهم در ایران است.
یکی تأسیس انجمن کتابداران ایران در سال ۱۳۴۴ و دیگری
تشکیل دوره فوق لیسانس کتابداری در دانشگاه تهران
در سال ۱۳۴۵

اصولاً دانشنامه به اثری دایرةالمعارف گونه ولی موجز،
با تعاریف و مقالاتی بسیار کوتاهتر و مختصرتر از
مقالات دایرةالمعارفی اطلاق می‌گردد و
این دانشنامه را می‌توان ویرایشی جدید
اصطلاحاً «کتابخانه کتابداری دانست»

برای بعضی از
کلمات مشابه که
مفاهیم مختلف دارند
از کلمه توضیحگر در
داخل برانتز استفاده
گردیده است؛ مانند:
خشه (کامپیوتر)
در پایان کتاب
معادل لاتین کلمات
فارسی به ترتیب
الفبای لاتین مرتب
شده است. برای
پیدا کردن شرح و
توصیف آنها باید به قسمت فارسی (معادل آنها)
رجوع کرد. برای سهولت و سرعت استفاده، هم در
مقاله شناسه اصلی و هم در مقابل ارجاعها اعم از
«نگاه کنید به» و «نیز نگاه کنید به» معادل فارسی
کلمات ذکر شده است.
از آنجا که علم کامپیوتر و کتابداری بسیار با هم
نزدیک هستند اصطلاحات جدید اطلاع‌رسانی نیز در
این کتاب دیده می‌شود. این موضوع کارایی کتاب را
بالا تر برده است.

چند نکته درباره دانشنامه:

- یکی از معیارهای ارزیابی یک دایرةالمعارف یا
دانشنامه پوشش موضوعی یا دامنه موضوعی آن
است. با توجه به اینکه این دانشنامه خاص کتابداری
و اطلاع‌رسانی نوشته شده است. در مقدمه کتاب،
مؤلف می‌بایست مشخص می‌کرد که این دانشنامه
دقیقاً واژه‌های کدام حوزه‌ها و زمینه‌های کتابداری و
اطلاع‌رسانی را پوشش می‌دهد، و معیارهای انتخاب
واژه‌ها چه بوده است؛ مثلاً در حوزه فهرست‌نویسی چه
واژه‌هایی و در حوزه مرجع چه واژه...
- مؤلف در مقدمه ذکر کرده است برای واژه‌های
متشابه از توضیحگر استفاده کرده است. ولی در
بعضی از جاها فقط از یکی از این واژه‌ها استفاده
کرده است؛ مثلاً اصطلاح **Overlap** در حوزه

مربوط به «همای سازی پس
هماراً» دو ارجاع نیز نگاه
کنند به «هرگه بیکابو» و
«همای سازی کلید واژه‌ای»
باید ساخته می‌شد.
- درباره چکیده‌نامه نیز
معیار خاصی در نظر گرفته شده
است؛ مثلاً چکیده‌نامه شیمی
(Chemical Abstract) که
از چکیده‌نامه‌های مهم به
حساب می‌آید، در این کتاب
ذکر نشده است. این امر
نشان‌دهنده نداشتن ضابطه

برای مواردی اینچنینی است.
- یکی از مباحثی که با ورود کامپیوتر مطرح شده
نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای است که در این کتاب کمتر
به آن پرداخته شده است. حداقل باید نرم‌افزارهای
کتابخانه‌ای تولید شده در ایران معرفی می‌شدند.
- بهتر بود که مدخل‌های ارجاعی با فونت خاصی
از مدخل‌های اصلی متمایز می‌شد. در این کتاب
مدخل اصلی و ارجاعی دارای یک فونت مشترک
است.
- یکی از منابع مورد استفاده این کتاب برای
تعیین مدخل، دایرةالمعارف کتابداری نوشته کنت
است. این دایرةالمعارف بسیار حجیم است و تاکنون
بیش از ۵۰ جلد آن منتشر گردیده است. همین
موضوع نشان‌دهنده تعداد بسیار شناسه‌هاست، چون
دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی فعلاً تنها کتابی
است که در کشور ما در این زمینه منتشر شده است.
می‌بایست تعداد مدخل‌های بیشتری را دربر می‌گرفت.
دانشنامه مذکور در مجموع همانند یک کتاب
مرجع می‌تواند مورد استفاده طیف وسیعی از افراد
اعم از مبتدیان کتابداری و اطلاع‌رسانی تا محققان و
استادان این رشته در امر آموزش قرار گیرد.

کامپیوتر به معنای همزمان کردن است و در
کتابداری و اطلاع‌رسانی به معنای «هم‌پوشانی»
است. در دانشنامه فقط کاربرد کامپیوتری آن آورده
شده است.
- در زمینه خدمات اطلاع‌رسانی، به بعضی از
خدمات اشاره شده است (مانند **SDI**). ولی به
«خدمات تحویل مدرک» که از خدمات بسیار مهم در
کتابخانه‌های امروزی است، اشاره‌ای نشده است.
- یکی از مباحثی که در این کتاب آمده است نام
سازمانهای کتابداری، کتابخانه‌ها و انجمنها و
نامهایی از این قبیل است. با توجه به اینکه اکثر این
کتابخانه‌ها و سازمانها دارای وب سایت هستند. بهتر
بود که آدرس کامل اینترنتی آنها نیز در پایان مقاله
ذکر می‌شد. البته برای بعضی از کتابخانه‌ها نظیر
کتابخانه سلطنتی سوئد و بعضی از کتابخانه‌های
دیگر آدرس اینترنتی ذکر شده است. این امر باعث
کاربرد بیشتر کتاب می‌شود.

- ناهاهنگی در مدخل‌های یک موضوع مانند
کتابخانه‌ها از نواقص کتاب به شمار می‌رود؛ مثلاً
درباره کتابخانه ملی آفریقای جنوبی ۳۴ سطر
اطلاعات آورده شده است. ولی درباره کتابخانه ملی
آفریقای جنوبی برای نابینایان فقط ۸ سطر.
- ارجاع «نیز نگاه کنید» در بعضی جاها که لازم
بوده رعایت نشده است؛ مثلاً در پایان اطلاعات